

ПРОСТОР ПОДУНАВЉА У СРБИЈИ У ПРОЦЕСУ ТРАНСНАЦИОНАЛНЕ САРАДЊЕ И ИНТЕРРЕГИОНАЛНИХ ФУНКЦИОНАЛНИХ ВЕЗА

БРАНКА ТОШИЋ, ЗОРА ЖИВАНОВИЋ^{1*}

¹ *Универзитет у Београду - Географски факултет, Студентски трг 3/3, Београд*

Сажетак: Рад обухвата приказ видова мађународне сарадње простора Подунавља на подручју Србије и нивоа његове просторне интеграције у непосредно и шире окружење (прекогранични или трансгранични вид сарадње, транснационална сарадња и интеррегионална сарадња). Подунавље представља простор са досадашњим најактивнијим процесима интеграције, која се одвија под иницијативом Европске уније дефинисањем европских инструмената и програма који подржавају сарадњу држава кроз које пролази река Дунав, као и ужих територијалних целина које су непосредно везане за ту реку. Осим европских стратегија и програма, сарадња обухвата прекограничне активности Србије које се заснивају на решавању социоекономских проблема, питања везаних за инфраструктуру, заштиту животне средине и друге области сарадње које укључују и просторе еврорегионалних асоцијација. Основу за реализацију планских мера даљег развоја Подунавља представљају и функционалне везе на регионалном и локалном нивоу унутар територије Републике Србије.

Кључне речи: међународна сарадња, европски програми, интеррегионалне функционалне везе, еврорегиони, планирање, Подунавље

Увод

Дунавска осовина развоја, која има изузетан саобраћајни положај и природне услове за развој, чини део окоснице просторне структуре Србије. Други део окоснице развоја Србије везује се за посавски део и Поморавље, којим пролазе и најважнији међународни коридори који имају велики значај у процесу просторне интеграције Србије у шире окружење. Паневропски коридор VII је важан пловни пут који представља река Дунав.

Као друга по дужини европска река која пролази кроз једанаест држава, Дунав пружа могућности за транснационалну, а такође и пограничну сарадњу (у Србији - у северном делу границе са Хрватском и у југоисточном делу са Румунијом). С обзиром да је заједнички елемент на простору који обухвата велики број земаља, Дунав је окосница њихове међународне сарадње и просторне интеграције.

Подунавље је, као гранични простор Србије, било дуго подручје раздвајања (до краја Првог светског рата Војводине од осталог дела Србије, а после Другог светског рата - подунавских земаља). Како се европски концепти регионализације

* brankat@ikomline.net

Рад припада основном научном пројекту број 176017 Министарства просвете и науке Републике Србије на Географском факултету Универзитета у Београду.

заснивају на функцијским, а не на административним границама, Подунавље, тек крајем прошлог века постаје подручје спајања и сарадње држава, као и интегрална развојна осовина свих подунавских земаља. Привлачна снага тог простора на подручју Србије испољава се кроз концентрацију становништва и агломерацију делатности, пре свега, на месту где је формирана највећа урбана агломерација Србије – Град Београд, са својим метрополитенским формама и садржајима, а потом и Нови Сад, као национални секундарни центар. Изузетан значај дунавског појаса, као основног за везе Србије са европским простором, имао је за последицу повећану концентрацију производње, капитала, саобраћаја, становништва и насељавања у том делу Србије. Простор Подунавља у нашој земљи, дакле, има значајне потенцијале за пољопривреду, енергетику, индустрију и туризам, има виши степен развоја привреде, делатности социјалне инфраструктуре, као и концентрацију највећих градова.

Привлачна снага осовине развоја испољена је, међутим, у далеко вишем степену у средњем делу где доминира београдска агломерација, затим у војвођанском, горњем делу српског Подунавља. Историјски фактори, природни услови терена, нижа саобраћајна и инфраструктурна опремљеност, неповољнији положај у пограничном простору у протеклом периоду, мрежа центара и друго, утицали су да је област Подунавља низводно од Смедерева и Пожаревца достигла знатно нижи ниво развоја са недовољно валоризованим укупним потенцијалима тог простора. Томе је великој мери допринела индустријализација, као главна детерминанта развоја, у периоду социјализма током друге половине XX века, будући да је политика развоја била усмерена на подручја Србије која нису обухватала и пограничне просторе. Економска ситуација, а пре свега чврсте међудржавне границе на простору социјалистичких држава Источне и Југоисточне Европе биле су додатни фактор запостављања прекограничне сарадње низводног српског дела Подунавља. С друге стране, распад СФРЈ и створени антагонизми међу новоформираним државама, крајем прошлог века, утицали су на раздвајање пограничног простора, који чини река Дунав, између Србије и Хрватске.

Транснационална сарадња и међународни пројекти

Иницијативе просторне сарадње подунавских подручја, које су потекле споља, покренуте од стране Европске уније током 1990-их година, добиле су још већи интензитет последњих година, будући да, за разлику од осталих подручја ЕУ, трансгранична и интеррегионална сарадња у земљама Централне и Источне Европе је веома мало заступљена (Smith K., E. 2005). Многи аутори који се баве проблематиком просторних интеграција (Renner S., Trauner F. 2009) сматрају да, пошто су у немогућности да постану пуноправне чланице ЕУ, велики значај за земље Западног Балкана и Југоисточне Европе имају јасно дефинисане претежно краткорочне европске иницијативе и секторска интеграција. Процењујући значај повезивања држава и региона кроз које пролази међународна европска река Дунав, ЕУ је јасно дефинисала инструменте који активно воде ка реализацији свих циљева трансационалне сарадње. Ти инструменти обухватају не само правне мере, смернице и упутства, него и финансијску подршку, преко различитих програма са циљем да се убрза интеграциони процес и да њима буду обухваћени сви региони Подунавља без обзира на тренутни статус матичних држава у односу према ЕУ. Политика Србије има отворен и јасан став који прихвата све видове међународне сарадње, с обзиром да се она претежно одвија на регионалном нивоу. Просторна интеграција се у процесу глобализације одвија са нејасним разликама не само кад је у питању унутрашња и спољна национална политика него и политика на регионалном и глобалном нивоу (Carbone M., 2008).

Међународна сарадња Подунавља у првом реду је у вези са географско-саобраћајним положајем овог подручја. Осим Коридора VII који чини сам ток реке Дунав, на овом простору налазе се природни и културни локалитети који су од међународног или будућег међународног значаја. Како река Дунав чини границу ка Хрватској и ка Румунији, односно од 2007. године и ка Европској унији, интегрисање подунавског подручја везује се за уважавање европских докумената у вези са прекограничном сарадњом, као и у вези са транснационалном сарадњом са другим подунавским земљама и земљама Југоисточне Европе.

Пошто Дунав као међународна река има транснационални карактер, он је био тема више пројеката у оквиру иницијативе Interreg Европске уније – у оквиру бивше транснационалне области CADSES. У периоду од 1994. до 2000. то су били пројекти Arge Donau - Радна заједница подунавских земаља и Cultural Route Danube – дунавска културна рута, а у периоду од 2000. до 2006. пројекти Donauregionen – дунавски региони, DaNewBe Data – везан за ГИС и Donauhansel – сарадња подунавских градова (Шећеров В., Невенић М., 2004), као и други секторски пројекти (нпр. DREPR о контроли нутритивног загађења Дунавско-црноморског басена), итд.

У оквиру трансевропских мрежа дунавски пловни пут је дефинисан као приоритетни пројекат од свих пројеката дефинисаних за период од 2007. до 2013 на нивоу Европске уније, а такође и као један од приоритетних пројеката у развоју инфраструктуре Југоисточне Европе са акцентом на развоју информационог система за ту реку.

Постоје, такође, потписана документа и пројекти сарадње који већ дуго обавезују подунавске земље, тј. њихове чланице, на међународну сарадњу и просторне интеграције. Међу њима се издвајају две комисије које се брину о пловидби, односно о заштити реке:

- *Дунавска комисија*, која регулише режим пловидбе овом међународном реком; основана је конвенцијом која је потписана још 1948. године у Београду. Поред слободног режима пловидбе она подстиче културну и економску сарадњу међу државама чланицама. Београдска конвенција утврђује и да се свака држава стара о приобаљу Дунава на делу тока кроз своју територију (www.danubecommission.org). Ове поставке конвенције су омогућиле пројекте изградње као што је хидроелектрана Ђердап. Изградњом канала Рајна-Мајна-Дунав и његовим отварањем 1992. године је повећан потенцијал за водни саобраћај на Дунаву, који је на жалост ослабљен изолацијом СР Југославије након отварања овог канала, а у потпуности прекинут бомбардовањем мостова у Новом Саду 1999. године. Након чишћења реке од остатака порушених мостова и њихове реконструкције од 2005. године су поново остварени основни технички услови за пловидбу Дунавом целом дужином његовог тока. Дунавска комисија прилагођава правне и техничке услове за пловидбу како би се искористили потенцијали овог пловног пута.
- *Међународна комисија за заштиту реке Дунав (ICPDR)* која је основана 1998. године се заснива на конвенцији потписаној 1994. године у Софији. Њен главни задатак је заштита животне средине у складу са принципима одрживог развоја и кроз очување и управљање водним ресурсима. Основни циљеви активности Међународне комисије за заштиту реке Дунав су: очување водних ресурса за будуће генерације, природни баланс воде без ексцесивног удела страних супстанци, заштита од токсичних хемикалија, здрав и одржив речни систем и превенција од поплава. Дунав је, такође, дефинисан у оквиру

паневропских коридора 1994. године на Кипру као Коридор VII (www.icpdr.org).

За уређивање Дунава, као *Коридора VII*, утврђена су посебна међународна правила којима треба да се обезбеди што брже побољшавање пловности, утврде једнообразна правила развоја флоте и пристаништа и правила функционисања унутрашњег водног транспорта. У септембру 2001. године су министри саобраћаја подунавских земаља потписали Меморандум о разумевању, са циљем побољшања сарадње у вези са Дунавом као инфраструктурним коридором. Као посебне ставке у оквиру Меморандума издвајају се техничка сарадња, размена информација, стандардизација, гранични прелази на овом коридору и подршка приватној иницијативи. Тиме је потврђен међународни значај реке, који представља изузетан потенцијал и за укупан српски подунавски простор.

Простор Подунавља у Србији може учествовати у међународној сарадњи преко *Програма сарадње у Југоисточној Европи (ЈИЕ)* у периоду 2007-2013. година, којима су обухваћени сви делови територије Србије. Основа за успостављање транснационалне сарадње Програма ЈИЕ је преко Инструмента за претприступну помоћ (IPA Instrument for Pre-accession Assistance) који важи за период 2007-2013. година. Програм ЈИЕ има за циљ развој партнерства између 17 земаља учесница, подстицање уравнотеженог територијалног развоја и територијалне интеграције унутар подручја сарадње по питањима унапређења процеса територијалне, економске и социјалне интеграције, као и допринос кохезији, стабилности и конкурентности.

У оквиру Програма сарадње у ЈИЕ, од посебног значаја су, такође, пројекти везани за Дунав и Подунавље. Један од њих је пројекат *Дунавски региони+ (Donaregionen+)*, који представља наставак пројекта *Donaregionen* (2000-2006). Овим пројектом обухваћени су окрузи Србије који излазе на Дунав (израда информационе базе и стратегија просторног развоја подунавских региона). У реализацији Пројекта учествује деветнаест партнера из осам подунавских земаља (Словачке, Мађарске, Хрватске, Србије, Бугарске, Румуније, Молдавије и Украјине) са циљем формулисања заједничке стратегије просторног развоја. Други пројекат у којем учествује Република Србија, у оквиру Програма сарадње у ЈИЕ је *Мрежа заштићених области на реци Дунав (Дунавски паркови)*. Циљ је проширивање сарадње како би се побољшало чување природе и мудро управљање природним и културним наслеђем унутар и изван граница заштићених области на реци Дунав; пројекат ће бити завршен фебруара 2012. године. Пројекат *DATOURWAY*, који кофинансира ЕУ, представља изузетан пример транснационалне сарадње посвећене развоју туризма дуж средњоевропског и јужноевропског дела Дунава (Мађарска, Словачка, Србија, Хрватска, Румунија, Бугарска, Италија), уз вођење рачуна о заштити и побољшању природних и културних ресурса везаних за овај део Дунава. Пројекат се, такође, завршава у фебруару 2012 (www.datourway.eu).

Међународни научни форум „*Дунав – река сарадње*“ се више од две деценије залаже за откривање проблема и могућих решења у одрживом коришћењу природних и културно-историјских ресурса Дунава и Подунавља и за међународну сарадњу у тој области. У просторно-функционалном смислу Форум је подржао израду *Заједничке свеобухватне стратегије за земље дунавског слива (EU Danube Strategy)*, која је значајна не само за подручје Подунавља него и за подручје Србије. Приоритети сарадње у Подунављу су саобраћај, животна средина и економски развој. Србија ће бити координатор у области железничког, друмског и ваздушног транспорта са Словенијом, и у области економије знања са Словачком. Стратегија ће садржати дефинисане стубове сарадње и Акциони план на основу којих ће у периоду 2014-2020. бити опредељен и посебан европски фонд намењен развоју подунавских земаља и региона. Средствима Дунавске стратегије реализоваће се многи пројекти на Дунаву, а

међу њима је нпр. и ревитализација Голубачке тврђаве и локална инфраструктура у општини Велико Градиште.

Подунавље, у ширем смислу, је предмет сарадње разноврсних области – привредног и туристичког развоја, развоја инфраструктуре, а пре свега заштите природних вредности и животне средине. Помињемо програме који имају различите основе сарадње: 1) *Дунавски центар за компетенцију* (конкурентност) има за циљ подстицање туристичке понуде региона средњег и доњег Подунавља који обухвата приобална подручја Србије, Хрватске, Бугарске, Румуније, Украјине и Молдавије. Основне активности су промоција и обједињавање дунавске туристичке понуде шест земаља, а тиме и подстицање економског развоја региона средњег и доњег Подунавља, укључујући и прикупљање средстава. 2) *NEWADA, Мрежа управа на пловном путу Дунава*, има за циљ повећање ефикасности Дунава као европског превозног коридора VII интензивирањем сарадње између управа пловних путева у Аустрији, Словачкој, Мађарској, Хрватској, Србији, Румунији и Бугарској, ради унапређења речне пловидбе као начина транспорта који је ефикасан по питању трошкова и нешкодљив за околину; пројекат траје до марта 2012. 3) *DA-ME Медијска мрежа Дунава* је пројекат медијске сарадње у Дунавском региону који има за циљ развој и јачање Дунавске стратегије као компактног економског, културног и туристичког простора, као и развој адекватних средстава за медијске везе између држава и градова Дунавског региона. Државе чланице Мреже су Немачка, Аустрија, Словачка, Чешка, Мађарска, Словенија, Хрватска, Босна и Херцеговина, Србија, Црна Гора, Румунија, Бугарска, Украјина и Молдавија. 4) *Мрежа заштићених подручја реке Дунав* развија сарадњу, координацију, консултације и јачање веза између националних администрација подунавских земаља. Циљ ових активности је очување природе и мудро управљање природним и културним наслеђем унутар и изван граница заштићених подручја реке Дунав. Чланством у Дунавској мрежи заштићених подручја Националном парку Ђердап пружена је могућност партнерства у пројектима, могућност учешћа у изради акционих планова за заштиту угрожених врста, унапређења знања и размена знања и искустава и успостављања и ширења партнерске сарадње са управљачима заштићених подручја Дунавског басена. Руководство НП Ђердап успоставило је сарадњу на транснационалном и пограничном нивоу у оквиру Асоцијације националних паркова, преко Еуропарк чартер мреже, преко локалне самоуправе са Румунијом, Аустријом и сл. (www.npdjerdap.org).

Интересантан пример транснационалне сарадње представља планирана трансевропска бициклистичка рута „Eurovelo 6“ од Атлантика до Црног мора. Та маршрута прати ток Дунава у европским земљама и у Србији (Група аутора, 2011 б).

У области **заштите природе** Србија је ратификовала 64 међународне конвенције (www.natureprotection.org.rs). Простор Подунавља, на посредан начин, као саставни део Републике Србије, која је члан многих међународних организација, је укључен у одговарајуће видове сарадње заштите тих подручја. За подручје Подунавља, кад су у питању међународне везе, релевантна је еколошка мрежа EMERALD чији је главни циљ заштита и очување најважнијих европских станишта и врста. Сарадња између држава које су прикључене овој мрежи има за циљ и обезбеђивање комплексне заштите природе која "неутралише" потенцијално разнородне и неусаглашене националне законодавне политике из ове области. EMERALD мрежа, иницирана од стране Савета Европе, има посебан значај за Србију, јер подржава активности у заштити природе држава које још увек нису постале чланице Европске уније. Идентификована подручја од значаја за EMERALD мрежу представљају окосницу за издвајање будућих NATURA 2000 локалитета. Све се спроводи са циљем формирања заједничког ГИС система за размену векторских и алфанумеричких података. На подручју српског дела Подунавља налази се осам

заштићених природних локалитета који су прикључени EMERALD мрежи. То су: Горње Подунавље, Фрушка гора, Ковиљско-петроварадински рит, Карађорђево, Тиквара, Панчевачке аде, Шалиначки луг и Национални парк Ђердап.

Интеррегионална, међународна, сарадња у области Подунавља претежно се своди на сарадњу градова и локалне самоуправе. Најмасовнији тип сарадње је братимљење градова и осталих општинских центара, које се већ неколико деценија одвија различитим интензитетом и успехом.

Прекогранична сарадња

Србија је први пут укључена у прекограничну сарадњу 2004-2006. године, кад је реч о европској финансијској подршци, кроз „Суседску политику“ (прекогранични пројекти са Мађарском, Румунијом и Бугарском, започети из фонда CARDS, требало је да се заврше у току 2009. године). Успостављање прекограничне сарадње за период 2007-2013. године омогућено је IPA инструментом, који учествује у финансирању до 85%. Простору српског Подунавља је на тај начин омогућена сарадња са Хрватском преко Западно-бачког и Јужно-бачког округа, а са Румунијом, преко Јужно-банатског, Браничевског и Борског округа.

Циљеви програма сарадње са Хрватском односе се на мотивисање прекограничне сарадње ради диверсификације и побољшања регионалне привреде тако да она буде социјално и еколошки одржива, као и унапређивање добросуседских односа дуж границе. Осим тога, циљеви територијалне сарадње, у складу са структурним фондовима ЕУ, односе се на изградњу капацитета локалних регионалних и државних институција и њихова припрема за управљање будућим прекограничним програмима. Између ове две земље је остварено више активности, првенствено кад је у питању проблематика статуса мањина (Срба у Хрватској и Хрвата у Србији), питање избеглих и несталих лица, затим унапређење економске сарадње итд. (Група аутора 2011г). Створени су услови за ширење уговорне основе различите сарадње.

Приоритети програма сарадње са Румунијом су прекограничне везе у оквиру економског развоја - подршка локалној/регионалној друштвено-економској инфраструктури, развој туризма (јачање регионалног идентитета пограничне области као туристичке дестинације), развој малих и средњих предузећа, подршка истраживању, развоју и иновативности у пограничним регионима. Мере за област заштите животне средине су: решавање проблема и примена стратегија у области менаџмента отпадних вода и отпада, као и ефикаснији системи и приступи у хитним случајевима. Социјалне мере односе се на: унапређење локалног управљања кроз пружање јавних услуга заједницама у пограничном региону, унапређење образовне, културне и сарадње у области спорта, социјалну и културну интеграцију пограничних региона и сл.

Осим наведених могућности за прекограничну сарадњу, она је могућа и у оквиру **еврорегиона**, као добровољних интересних асоцијација, формираних на регионалном и локалном нивоу, које покривају погранична подручја суседних држава ради поспешивања међурегионалне сарадње у циљу унапређивања економских, социјалних и културних потреба, као и захтева заштите животне средине. На простору Подунавља у Србији постоји неколико еврорегиона (Тодоровић М., и др. 2004).

Први еврорегион на територији Србије - Еврорегион "Дунав-Кереш-Муреш-Тиса" формиран је 1997. године и функционише на основу протокола за сарадњу потписаног од стране девет председника, представника локалних власти (осам општинских одбора и један аутономни регион) из Румуније, Мађарске и Србије (Нађ И., и др. 2005). У Србији обухвата Војводину, у Мађарској две жупаније – Бач-Кишкун и Чонград, а у Румунији четири жупаније – Арад, Тимиш, Хунедоара и

Караш-Северин. Еврорегион "Дунав-Кереш-Муреш-Тиса" основан је како би стимулисао локални развој и да би био пример за сарадњу осталим подручјима Југоисточне Европе. Та асоцијација третира Банат као јединствен регион у оквиру три земље. Заједничком сарадњом покушавају да се реше проблеми на пољу образовања, културе, науке, спорта и да се омогући кооперација која води ка модерној европској интеграцији. Извесне разлике које постоје међу три подручја Баната нису већи проблем од предности које простор добија градећи повољне услове за комуникацију. (Западно од тог еврорегиона формиран је еврорегион „Дунав-Драва-Сава“ који обухвата две мађарске жупаније, неколико хрватских жупанија и део подручја Босне и Херцеговине; од 2002. године статус посматрача у еврорегиону имају и наше општине Апатин, Бач, Сомбор и Суботица).

Други је дефинисан еврорегион „Middle Danube – Iron Gate“ (Средње Подунавље – Ђердап). Протокол који су 2002. године потписали представници тада југословенских подунавских општина од Смедерева до Неготина, округ Видин из Бугарске и три округа из Румуније -Долз, Мехединци и Караш-Северин, предвиђа успостављање непосредне сарадње и комуникације представника локалних органа власти у пограничним деловима три суседне земље, које повезује Дунав, укључујући и сарадњу у оквиру ширег еврорегиона. Његови циљеви су пројекти о очувању животне средине на и око велике европске реке уз истовремени развој привреде, туризма и инфраструктуре. Значајније активности у сарадњи, међутим, завршене су до 2006. године.

Еврорегион „Дунав 21“, везује се, такође, за почетак 2002. године, када су у Видину у Бугарској градоначелник Видина, Калафата (Румунија) и председник општине Зајечар (Србија) постигли договор о оснивању првог европског региона у овом кутку Балкана, ради оснаживања тих периферних региона, унесрећених сиромаштвом и изолацијом (Тошић Б., и др. 2005). Примарни циљ Еврорегиона је да се уједине напори у решавању најважнијих проблема са којим се суочава тај део Југоисточне Европе у којим условима ће његове чланице имати много више шанси да добију подршку од Европске уније и других релевантних међународних асоцијација за реализацију различитих развојних програма.

Интеррегионалне и интрарегионалне функционалне везе – стање и перспективе развоја

Под интеррегионалном сарадњом подразумевају се функцијске везе округа и локалне самоуправе у области Подунавља са осталим подручјима Републике Србије. Интрарегионалне везе обухватају међусобну локалну сарадњу и сарадњу округа који излазе на реку Дунав на територији Србије.

Веома повољан геостратешки положај Подунавља у Србији и ширем регионалном окружењу отвара му бројне могућности за различите видове функцијске сарадње, за валоризовање потенцијала у подизању конкурентности како би се привукао домаћи и страни капитал и даље интегрално развијало то подручје на принципима одрживог развоја. Присуство градова Београд и Нови Сад на Дунаву, затим регионалних центара на реци или у њеном непосредном окружењу (Смедерево, Сомбор, Панчево, Пожаревац), као и непосредни контакт са паневропским коридором X омогућава овом простору повољне развојне потенцијале и доступност осталим подручјима Србије.

Са становишта повезивања Подунавља са другим регионима у Србији најзначајнији су следећи саобраћајни правци:

- коридор X – аутопут и железничка пруга са својим крацима,

- река Дунав са највећим међународним лукама у Србији: Апатин, Богојево, Бачка Паланка, Нови Сад, Београд, Панчево, Смедерево и Прахово.
- магистрални путеви, односно путеви I реда у Војводини: Сомбор-Суботица, Сомбор-Врбас-Бечеј-краци ка банатским центрима, Београд-Зрењанин-Кикинда, Београд-Панчево-Вршац, Нови Сад-Рума-Шабац, и др.
- магистрални и регионални путеви, односно путеви I и II реда у Централној Србији: „Ибарска магистрала“, Београд-Крагујевац, Пожаревац-Свилајнац, Пожаревац-Бор, Пожаревац-Мајданпек и др.

Главни енергетски капацитети Републике Србије налазе се у региону Дунава, укључујући и значајне количине минералних сировина, пре свега лигнита, а електрична енергија се транспортује у друге регионе Србије. Осим тога, постоје објекти мрежне инфраструктуре енергије који укључују гасоводе високог притиска, део нафтовода и далековода за пренос електричне енергије које имају широк регионални значај. Изградњом продуктовода кроз Србију (Сомбор – Нови Сад – Панчево – Београд – Смедерево – Јагодина – Ниш), такође се овај простор повезује са правцем према Нишу. Једине две рафинерије у Републици Србији се налазе у датој области, укључујући складишта за нафту и гас. Електрична енергија се производи у термоелектрани Костолац «А» и Костолац «Б» и хидроелектранама «Ђердап I» и «Ђердап II». Осим водног потенцијала, остале врсте обновљивих извора енергије користе се у малој мери.

За развој насеља у подручју Подунавља од посебног значаја су оне функционалне везе са околним просторима и центрима које омогућавају развој појединих привредних делатности. У том смислу битне су сталне везе са окружењем, првенствено због извора сировина и транспорта робе. Већи центри на простору Подунавља остварују функционалне везе са центрима у општинама околних округа, посебно кад је реч о школовању, лечењу или запошљавању. То се у првом реду односи Београд и Нови Сад који представљају центре за пружање услуга највишег ранга.

Привредна сарадња везује се за компатибилну гранску индустрију, затим за повезивање пољопривредних и туристичких потенцијала са ширим кругом општина у суседним окрузима. Редифинисање смедеревске луке у односу на београдску и панчевачку луку било би значајно с обзиром на могућност њиховог повезивања у систем мултимодалног чвора уз специјализацију лучких и логистичких услуга и функција. Туристичке везе су углавном повремене или сезонске и везују се за топлију половину године. Ту се налазе споменици културе који имају посебан значај за регион и његово окружење: Градови Београд и Нови Сад са својим знаменитостима, тврђава Бач, Виминацијум, Смедеревска тврђава, Голубачка тврђава, Лепенски вир и др. Најзначајнији природни локалитети су: Ђердапска клисура, специјални резерват природе Горње Подунавље, Сребрно језеро и др. Конкретне мере сарадње би садржавале решења за интегрални развој туризма (нпр. коришћењем искустава пројекта DATOURWAY), не само на простору Подунавља него и у циљу повезивања атрактивних природних и културних локалитета кроз дефинисање туристичких тура које би обухватале Подунавље и околне округе.

Сарадња општина и градова Подунавља са суседним подручјима постоји у домену заштите воде Дунава од загађивања. Како је Србија идентификовала загађиваче из румунског рудника, а држава Румунија из термоелектране са српске стране, предлаже се преузимање заједничких акција у решавању заштите земљишта и ваздуха, не само на пољу међудржавне сарадње, него и интеррегионалне сарадње српских округа (нпр. Подунавско-браничевски са Јужнобанатским округом и сл.). Сличан је пример у Војводини – специјални резерват природе Горње Подунавље на

западу се граничи са Парком природе „Копачки рит” у Хрватској, а на северу са Националним парком „Дунав-Драва” у Мађарској (Група аутора 2011в). Модел система организовања природних добара у три државе у оквиру реализације пројекта „Парк природе Европе на Дунаву” обухвата повезивање општина: Сомбор, Апатин, Осијек, Бели Манастир, Мохач и Баја и формирање Еврорегиона „Горње Подунавље” (Стојић-Карановић Е., 2007). Осим прекограничне потребе за сарадњом са суседне две државе ради заштите природе, неопходна је интрарегионална сарадња јединица локалне самоуправе на територији Србије (нпр. Град Сомбор и општина Апатин).

Најинтензивнији вид сарадње локалних територијалних јединица на самом подручју Подунавља се заснива на функционисању енергетског система, као и на функцијским односима у јавном сектору – област администрације и урбаних сервиса. Интересне сфере у пољопривреди, туризму, екологији, саобраћају и другим инфраструктурним системима се одвијају слабијим интензитетом (нпр. заједничко водоснабдевање, депоновање отпада, постојање комплементарних сервиса, а највеће акције усмерене су ка активирању заједничких туристичких веза и заједничких акција на успостављању мониторинга и праћења стања животне средине). Заштићена природна и културна добра треба, такође, да буду предмет сарадње локалних самоуправа, али у овом домену није остварен завидан ниво.

Интрарегионалне функцијске везе насеља су у великој зависности од хијерархије насеља и центара и њихових гравитационих подручја (Тошић Б., Ђорђевић Ј. 2004). У том смислу се речни ток, као и коридори који га прате, намећу као граница при административној територијалној организацији. У циљу одвијања процеса интеграције у области српског Подунавља треба да постоји просторна усаглашеност, односно потпуно уклапање свих делова једног округа и функционалног подручја његовог центра (Тошић Б., и др. 2004; Живановић З., и др. 2010). Коридори и река Дунав, у највећем делу средишњег Подунавља, односно ван граничног подручја са Хрватском и Румунијом, испољавају се као ограничење у гравитационом функционисању центара. Интересно удруживање насеља на локалном нивоу с једне стране реке довешће до интеграције са суседним урбаним системом, односно његовом административно-територијалном јединицом.

Осим националних мера које се односе на реализацију заједничких, регионалних инфраструктурних објеката (регионални систем водоснабдевања, одвођење вода и депоновање отпада), потребно је удруживање локалне самоуправе у спровођењу колективних акција, како у том сегменту развоја тако и кад је у питању развој привреде или заштита простора (Група аутора, 2011б).

Пољопривредна производња би требало да се развија уз заједничку регионалну институционалну подршку, инвестирање у нове технологије и маркетинг. Социјални аспект сарадње подразумевао би заједничке регионалне активности које се односе на бригу о старим лицима, посебно у руралним срединама. Поред најзначајнија два центра Подунавља и Србије, у складу са политиком полицентричног развоја треба и остала градска насеља мале и средње величине, у складу са принципом супсидијарности, да ојачају своје међурегионалне односе у процесу функцијске сарадње. Заштита окружења не може се замислити без заједничких активности ван административних граница било ког територијалног нивоа. Она би обухватала заштиту природе која се не би односила само на категорисана природна добра, затим заштиту добара културе, као и све мере које ће спречити загађивање окружења.

Успешан процес међуфункцијских повезивања локалних/регионалних зависи од начина управљања. У том смислу потребна је национална подршка у одређивању институционалних надлежности, како на регионалном тако и на локалном нивоу, као

и повезивање са спољним партнерима при интеррегионалној и интрарегионалној координацији.

Заједничко планирање ширих територија од Подунавског појаса обухвата и ширење иновација и успостављање јединствене базе података у складу са европским стандардима (Група аутора 2011а). Већ усвојени просторни планови или планови чија је израда у току, а обухватају делове горњег, средњег или доњег Подунавља и суседна подручја, такође, су подстицај међурегионалне и унутаррегионалне сарадње у процесу њихове реализације (нпр. планови подручја са посебном наменом везани за коридор X, за Горње Подунавље, смедеревску индустријску зону, НП Ђердап, подунавски пловни пут – коридор VII, Костолачки угљени басен, затим регионални просторни планови, као и бројни просторни планови јединица локалне самоуправе и сл.). Најзад, едукација становништва о значају сарадње, уз побољшавање доступности, смањивање раздаљине и ублажавање одвојености од окружења, као и подстицање алтернативног финансирања уз учешће дијаспоре и приватних предузетника, такође, доприносе просторним интеграционим процесима подунавске осовине развоја у национално и шире окружење.

Закључак

Подунавље представља простор са досадашњим најактивнијим процесима интеграције у Србији који се одвијају под иницијативом Европске уније, дефинисањем европских инструмената и програма који подржавају сарадњу: 1) држава кроз које пролази река Дунав, 2) мањих, регионалних, целина (окрузи, дистрикти и сл.) и 3) јединица локалне самоуправе које су непосредно везане за ту реку.

Просторна интеграција Подунавља одвија се у неколико видова и на неколико територијалних нивоа: на транснационалном нивоу Југоисточне Европе, прекограничном сарадњом са суседним државама на регионалном и локалном нивоу, као и интеррегионалном и интрарегионалном сарадњом са осталим подручјима Србије, односно међусобном сарадњом територија које припадају области Подунавља. Интеграција са ширим окружењем у циљу постизања одрживог просторног развоја остварује се дефинисањем, подстицањем и усклађивањем модалитета међународне сарадње, као и применом одредби међународних стратешких докумената који се, по правилу, односе на регионални ниво.

Међу међународним пројектима који се односе на простор Подунавља од кључног значаја је Дунавска стратегија која има за циљ:

- повезивање Подунавског региона (побољшање мобилности, подстицање одрживе енергетике, културе, туризма и контаката међу становништвом),
- заштита животне средине (успостављање и очување квалитета вода, биодиверзитета, квалитета земљишта и ваздуха и сл.),
- рад на просперитету Подунавља (развој истраживачке делатности, образовања, подршка конкурентности предузећа и сл.),
- јачање Подунавских региона (јачање институционалних капацитета, безбедности, борба против организованог криминала).

Активности које се односе на прекограничну сарадњу (са Мађарском, Румунијом, Бугарском и Хрватском), потпомогнуте, такође, европским програмима развоја, имају приоритет у области заштите вода, заштите приобалног подручја од вода и еколошкој заштити окружења. Неке од програмских области сарадње са суседним државама су: интензивирање сарадње пограничних градова на формирању заједничких информационих система о простору и животној средини; заједничко

коришћење објеката јавних служби и заједничка изградња комуналних објеката; затим сарадња у спровођењу акција у спречавању појаве ризика од елементарних непогода у пограничном подручју, развијање сарадње у запошљавању, побољшање саобраћајне доступности и сл. Слична сарадња у области привреде, развоја инфраструктуре и заштите простора може се остваривати и на билатералном нивоу, где осим округа могу бити укључене и јединице локалне самоуправе.

Интеррегионална и интрарегионална сарадња подунавских територијалних јединица, у државним границама, одвија се захваљујући повољном саобраћајно-географском положају подунавског простора у Републици Србији. Функцијске интеррегионалне везе су у великој зависности од хијерархије насеља и њихових гравитационих подручја. У том смислу велики значај у повезивању различитих активности има положај Београда и Новог Сада, али и других градова средње величине на подручју Подунавља. Успешан процес интрарегионалног повезивања округа, градова и општина зависи од начина управљања, нарочито кад су у питању надлежности на нижим територијалним нивоима.

Успостављање јединствене базе података, примена европског законодавства, едукација становништва, побољшање доступности, имплементација просторних планова, реализација европских програма развоја и сл., такође, доприносе просторним интеграционим процесима Подунавља у шире окружење.

Литература

- Живановић, З., Тошић, Б. и Ђорђевић, Ј. (2010). Типови региона у Србији и њихова територијална неусклађеност. *Гласник Српског географског друштва*, 90 (2), 151-172.
- Нађ, И., Тодоровић, М. и Тошић, Б. (2005). Географске одлике трансграничног еврорегиона «Дунав-Кереш-Муреш-Тиса» *Гласник Српског географског друштва*, 85 (2), 97-110.
- Renner, S., Trauner, F. (2009). Creeping EU Membership in South-east Europe: The Dynamics of EU Rule Transfer to the Western Balkans, *Journal of European Integration*, 31(4), 449-465.
- Smith, K.E. (2005). The EU and Central and Eastern Europe: the Absence of Interregionalism. *Journal of European Integration*, 27(3), 347-364.
- Стојић-Карановић, Е. (2007). Регионална и прекогранична сарадња за одрживи развој Србије. www.doiserbia.nb.rs
- Тодоровић, М., Тошић, Б. и Стојановић, Б. (2004). *Србија, еврорегиони и европске интеграције*. Београд: Посебна издања Географског института „Јован Цвијић“, САНУ, бр. 63.
- Тошић, Б., Матијевић, Д., Лукић, В. (2004). *Дунавско-моравски коридор – насеља*. Београд: Посебна издања Географског института „Јован Цвијић“, САНУ, бр. 62.
- Тошић, Б., Ђорђевић Ј. (2004). Центри развоја Дунавско-моравског коридора. *Гласник Српског географског друштва*, 84 (1), 59-70.
- Тошић, Б., Стојановић, Б., Милетић, Р. (2005). Популационо-функцијски процеси у насељима и центрима: пример еврорегиона «Дунав за 21. век». *Гласник Српског географског друштва*, 85 (1), 149-156.
- Carbone, M. (2008). Mission Impossible: the European Union and Policy Coherence for Development. *Journal of European Integration*, 30(3), 323–342
- Шећеров, В., Невенић М. (2004). Подунавље у Србији кроз историју до данас. *Гласник Српског географског друштва*, 84 (2), 223-230.
- Група аутора (2011а). *Концепт Просторног плана подручја посебне намене Коридор VII – Просторни план подручја посебне намене међународног пловног пута Е-80 Дунав (Паневропски коридор VII)* Београд- Нови Сад., ИАУС, ЈП Завод за урбанизам Војводине.
- Група аутора (2011б). *Концепт Регионалног просторног плана за подручје Подунавског и Браничевског управног округа.*, Географски факултет, Универзитет у Београду, ЈУГИНУС, Београд.
- Група аутора (2011в). *Нацрт Регионалног просторног плана АП Војводине*. Нови Сад, ЈП Завод за урбанизам Војводине.
- Група аутора (2011г). *Просторни план Републике Србије*. Београд. Републичка агенција за просторно планирање, Министарство животне средине и просторног планирања.

THE DANUBE REGION IN SERBIA WITHIN THE PROCESS OF TRANSNATIONAL COOPERATION AND INTERREGIONAL FUNCTIONAL CONNECTIONS

BRANKA TOŠIĆ¹, ZORA ŽIVANOVIĆ*

**Belgrade University – Faculty of Geography, Studentski trg 3/3, Belgrade*

Abstract: The paper covers presentation of ways of international cooperation of Danube region on the territory of Republic of Serbia and its spatial integration levels of the immediate and wider environment (cross-border or trans-border aspect of cooperation, transnational cooperation and interregional cooperation). Danube region is space with the most active current integration processes, which take place under the initiative of the European Union and the definition of European instruments supporting cooperation of states along the Danube River flow, as well as more specific territorial entities that are directly related to the river. In addition to European strategies and programs, the cooperation includes cross-border cooperation activities of Serbia based on resolving socio-economic problems, issues related to infrastructure, environmental protection and other areas of cooperation that include spaces Euroregional Association. The grounds for the implementation of planned measures for further Danube region development also include functional connections on regional and local level within the territory of the Republic of Serbia.

Keywords: international cooperation, European programs, interregional functional connections, Euroregions, planning, Danube region

Introduction

Danube development axis, which has extraordinary transportation position and natural conditions for development, is part of the backbone of the spatial structure of Serbia. The second part of the backbone of Serbia's development is referred to the part of Posavina and Morava area, through which the most important international corridors, that are of great importance in the process of spatial integration of Serbia into the broader environment pass by. Pan-European Corridor VII is an important waterway whose part is the River Danube.

As the second longest European river that runs through eleven states, Danube river provides opportunities for transnational and border cooperation (in Serbia – in northern part of the border with Croatia and in the southeastern part of border with Romania). Given that the Danube River is a common element in the area, which includes a large number of countries, it is the backbone of their international cooperation and spatial integration.

Danube region, as a border area of Serbia, was the area of separation for a long time (by the end of the World War I separation of Vojvodina from the rest of Serbia, and after World War II – separation of countries sharing the Danube River Basin). As for the European concept of regionalization being based on functional rather than administrative boundaries, Danube region, at the end of the last century has become the space of connection and cooperation between States, as well as the integral development center of all Danube countries. Attractive forces of that area in Serbia are expressed throughout the concentration of population and agglomeration of activities, primarily at the point where it

¹ brankat@ikomline.net

This paper belongs to science project No. 176017, Ministry of Education and Science of the Republic of Serbia, Belgrade University – Faculty of Geography, Belgrade.

formed the largest urban agglomeration of Serbia - City of Belgrade, with its metropolitan forms and contents, and then Novi Sad, as the national secondary center. Great importance of the Danube zone, as principal for connecting Serbia with the Europe, has resulted in an increased concentration of production, capital, traffic, population and settlement in this part of Serbia. Danube region in our country, therefore, has significant potential for agriculture, power engineering, industry and tourism, a higher level of economic development, social infrastructure activities, as well as the concentration of the largest cities.

Attractive forces axis development was expressed, however, a far higher level in the middle part which is dominated by Belgrade agglomeration, and then in Vojvodina, Serbian upper Danube region. Historical factors, natural conditions of the terrain, lower transportation and infrastructure facility, a less favorable position in the border area in the past, network centers, etc., have influenced that the area of the Danube downstream of Smederevo and Pozarevac reached significantly lower levels of development with under-valorized overall potential of the area. This was largely contributed by industrialization, as the main determinant of development in the period of socialism during the second half of the twentieth century, considering that the policy development was focused on parts of Serbia that did not include border areas. The economic situation and especially solid state borders on the territory of the socialist states of Eastern and Southeastern Europe were an additional factor of neglect of downstream Serbian part of Danube region. On the other hand, the disintegration of Yugoslavia and antagonisms between newly created countries at the end of the last century, led to the separation of the border area, which includes the river Danube between Serbia and Croatia.

Transnational cooperation and international projects

Initiatives of spatial Danube region cooperation, which have originated outside, launched by the European Union in the 1990's, were given even greater intensity in recent years, considering the small-scale transborder and interregional cooperation in Central and Eastern Europe, unlike other areas of the EU (Smith, K. E. 2005). Many authors dealing the issue of spatial integration (Renner, S. Trauner, F. 2009) find that clearly defined and mostly short-term European initiatives and sector integrations are of great importance for the Western Balkans and Southeast Europe, given the lack of competence for full EU membership. Assessing the significance of association between states and regions along the international European Danube river flow, the EU has clearly defined instruments that actively lead to the realization of all objectives of transnational cooperation. These instruments include not only legal measures, policies and guidelines, but also financial support through various programs aimed to acceleration of the integration process and that they are included in all regions of the Danube region, regardless of the current status of the countries in relation to the EU. Serbian policy has an open and clear position that adopts all forms of international cooperation, since it takes place mostly at the regional level. The spatial integration in the globalization process takes place with unclear differences, not only when it comes to internal and external national politics but politics on a regional and global levels as well (Carbone, M. 2008).

International cooperation in the Danube region is primarily related to the geographical and transportation position of this area. In addition to Corridor VII, which includes the flow of the Danube River, this area contains natural and cultural sites that are of international or future international importance. As the Danube River forms the border with Croatia and Romania, and since 2007. year and with the European Union, the integration of Eastern Slavonia is referred to respect of European documents relating to crossborder

cooperation and transnational cooperation with other Danube countries and the countries of Southeastern Europe.

Given that the Danube river, as an international river, has a transnational character, it has been the subject of several projects under the Interreg initiative of the European Union - in the former transnational CADSES area. In the period between 1994 and 2000, there were projects Arge Donau - Working Community of Danube countries and Cultural Route Danube - Danube Cultural routes, and in the period between 2000 and 2006, Donauregionen projects - Danube regions, DaNewBe Data – related to GIS and Donauhansé - cooperation of the Danube cities (Šećerov V., Nevenić M., 2004), as well as other sector projects (e.g. DREPR on control of nutritional pollution of the Danube-Black Sea Basin), etc.

In the trans-European network the Danube waterway is defined as a priority project of all projects defined for the period between 2007 and 2013 at EU level, and also as one of the priority projects in infrastructure development of Southeast Europe with emphasis on the development of an information system for the river.

There are also signed cooperation documents and projects that have bound Danube countries for a long time, i.e. their members, to international cooperation and spatial integration. Among them there are two committees that take care of navigation and river protection:

- *The Danube Commission*, which regulates regime of navigation by the international river; it was established by convention which was signed in the 1948 in Belgrade. In addition to the free navigation mode it promotes cultural and economic cooperation among member states. Belgrade Convention has determined that each country takes care of the Danube in the coastal part of the flow throughout its territory (www.danubecommission.org). These settings of the Convention enabled building projects such as the Đerdap hydropower. The construction of the Rhine-Main-Danube Canal and its opening in 1992 increased potential for water transportation on the Danube, which was unfortunately weakened by isolation of Yugoslavia after the opening of this canal, and completely stopped by bombing of bridges in Novi Sad in 1999. After cleaning the river from the remains of destroyed bridges and its reconstruction, since 2005 the basic technical requirements for navigation on the Danube along the entire length of its flow were achieved again. The Danube Commission adjusts the legal and technical requirements for navigation in order to take advantage of the potential of this waterway.
- *International Commission for the Protection of the Danube River (ICPDR)*, which was founded in 1998, was established upon the convention signed in 1994 in Sofia. Its main task is the protection of the environment in accordance with the principles of sustainable development and through conservation and management of water resources. The main objectives of the activities of the International Commission for the Protection of the Danube were: conservation of water resources for future generations, the natural water balance without excessive portion of foreign substances, protection from toxic chemicals, healthy and sustainable river system and flood prevention. The Danube is also defined within the pan-European corridor 1994 in Cyprus as Corridor VII (www.icpdr.org).

To arrange the Danube, as *Corridor VII*, the special international rules were established which should provide improvement of navigability as soon as possible, establish uniform rules of the fleet and ports development and functioning of the internal rules of water transportation. In September of 2001 the Ministers of transport of the Danube countries signed a Memorandum of Understanding with the aim of improving cooperation on the Danube as an infrastructure corridor. Considering that special items in the

Memorandum identify technical cooperation, information sharing, standardization, border crossings in the corridor and support of private initiative. This confirmed the international importance of the river, which is a great potential for the total Serbian Danube region.

The Danube region in Serbia can participate in international cooperation throughout the *Partnership Program in South East Europe (SEE)* in the period from 2007 to 2013, which includes all parts of Serbia. The establishment of transnational co-operation Program South East Europe is based through the Instrument for Pre-Accession Assistance (IPA) which is valid for the period from 2007 to 2013. SEE Program aims to develop partnerships between the 17 participating countries, encouraging a balanced territorial development and territorial integration within the field of cooperation on issues of improving the process of territorial, economic and social integration, as well as the contribution to cohesion, stability and competitiveness.

Within the framework of cooperation in South Eastern Europe, of particular importance are also projects on the Danube and the Danube region. One of them is a project of *the Danube region+ (DONAUREGIONEN +)*, which is a continuation of the project *DONAUREGIONEN (2000-2006)*. This project covers the districts of Serbia entering the Danube River (making information base and the spatial development strategy for the Danube region). The project realization involves the participation of nineteen partners from eight Danube countries (Slovakia, Hungary, Croatia, Serbia, Bulgaria, Romania, Moldova and Ukraine) with the aim of formulating a common strategy of spatial development. Another project in which a Republic of Serbia is a participant, in the framework of Program of cooperation in SEE is a *network of protected areas in the Danube River (Danube Park)*. The goal is to expand cooperation to improve the preservation of nature and the wise management of natural and cultural heritage within and outside of protected areas on the river Danube; the project will be completed in February 2012. *DATOURWAY* Project, which is co-financed by the EU, is a remarkable example of transnational cooperation dedicated to the development of tourism along the Central European and Southern European part of the Danube (Hungary, Slovakia, Serbia, Croatia, Romania, Bulgaria, Italy), taking into account the protection and enhancement of natural and cultural resources related to this section of the Danube. The project is also completed in February 2012 (www.datourway.eu).

International Scientific Forum "*Danube - River of Cooperation*" is more than two decades advocating for the detection of problems and possible solutions in the sustainable use of natural, cultural and historical resources of the Danube and the Danube region and for international cooperation in this field. In terms of spatial and functional development the Forum supported a creation of *the Joint comprehensive strategy for Danube countries (EU Danube Strategy)*, which is important not only for the area of the Danube region, but also for Serbia. The priorities of cooperation in the Danube region are transportation, environment and economic development. Serbia will be the coordinator in the area of rail, road and air transportation with Slovenia, and in the field of knowledge-based economy in Slovakia. The strategy will contain columns defined by cooperation and action plan under which a special European fund for the development of the Danube countries and regions for the period 2014-2020 will be determined. The resources of the Danube Strategy will carry out many projects on the Danube, including, for example revitalization of Golubac fortress and local infrastructure in the municipality of Veliko Gradiste.

Danube region, in the broad sense, is the subject of various areas of cooperation - economic and tourism development, infrastructure development, especially the protection of natural resources and environment. Programs that are the basis on different areas of cooperation will be mentioned: 1) *Danube Competence Center* (competitiveness) is aimed at encouraging tourism in the region of middle and lower Danube basin, which includes coastal areas of Serbia, Croatia, Bulgaria, Romania, Ukraine and Moldova. The main activities are the promotion and consolidation of the Danube tourist offer of six countries,

and thereby promote economic development in the region of middle and lower Danube basin, including fundraising. 2) *NEWADA, Network of Danube Waterway Administrations*, is aimed at increasing the efficiency of the Danube as European transport corridor VII by intensifying cooperation between the administration of waterways in Austria, Slovakia, Hungary, Croatia, Serbia, Romania and Bulgaria, to improve river navigation as a means of transport that is efficient regarding cost and environmental safety; the project will last until March 2012. 3) *DA-ME Danube Media Network* is a project of media cooperation in the Danube region, which aims to develop and strengthen the Danube Strategy as a compact economic, cultural and tourist region, and the development of adequate resources for the media connection between the states and cities of the Danube region. Member States of the Network are Germany, Austria, Slovakia, Czech Republic, Hungary, Slovenia, Croatia, Bosnia and Herzegovina, Serbia, Montenegro, Romania, Bulgaria, Ukraine and Moldova. 4) *Danube River network of protected areas* aims to develop cooperation, coordination, consultation and strengthen connections between the national administrations of the Danube countries. The objective of these activities is to preserve nature and the wise management of natural and cultural heritage within and outside the protected areas of the Danube River. Membership in a network of protected areas of the Danube National Park Đerdap provides an opportunity of partnership in the projects, the ability to participate in the development of action plans to protect endangered species, improving knowledge and exchange knowledge and experiences and the establishment and expansion of partnership with the managers of protected areas of the Danube basin. The management of NP Đerdap established cooperation on transnational and cross-border level within the National Parks Association, through the Europark charter network, through local authorities, with Romania, Austria etc. (www.npdjerdap.org).

An interesting example of transnational cooperation is a planned trans-European bicycle route "EuroVelo 6" from the Atlantic to the Black Sea. The route follows the Danube flow in European countries and in Serbia (Group of authors, 2011 b).

In the field of **nature conservation**, Serbia has ratified 64 international conventions (www.natureprotection.org.rs). Danube region, in an indirect way, as an integral part of Serbia, who is a member of many international organizations, is included in the appropriate forms of cooperation in protecting these areas. As regards the international relations, ecological network EMERALD whose main aim is to protect and preserve the most important European habitats and species is relevant for the Danube region. Cooperation between states that are connected to this network aims to ensure complex protection of nature that "neutralizes" the potentially diverse and conflicting national legislative policy in this area. EMERALD Network, initiated by the Council of Europe, is of special importance for Serbia, as it supports the activities of the environmental protection of states that have not yet joined the European Union. Identified areas of importance for the EMERALD network are backbone for selection of future Natura 2000 sites. Everything is conducted with the aim of forming a common GIS system for the exchange of vector and alphanumeric data. In the area of the Serbian Danube region there are eight protected natural sites that are connected to EMERALD network. These are: the Upper Danube, Fruška gora, Koviljsko-petrovaradinski rit, Karadjordjevo, Tikvara, Pančevačke ade, Šalinac grove and Đerdap National Park.

Interregional, international cooperation in the Danube region mainly comes down to the cooperation of cities and local authorities. The biggest type of cooperation is the twinning of cities and other municipal centers, which are taking place for several decades with different intensity and success.

Cross-border cooperation

Serbia was involved in cross-border cooperation for the first time during 2004-2006, regarding the European financial support, through the "Neighborhood Policy" (cross-border projects with Hungary, Romania and Bulgaria, CARDS start the fund, was to be completed during 2009). Establishing cross-border cooperation for 2007-2013 was enabled with IPA instrument, which is involved in financing to 85%. Serbian Danube region is thus the possibility of cooperating with Croatia over the West Bačka and South Bačka District, and with Romania, via the South Banat, Braničevo and Bor region.

The objectives of cooperation with Croatia refer to the motivation of cross-border cooperation in order to diversify and improve the regional economy that should be socially and environmentally sustainable, and promoting good neighborly relations along the border. In addition, the objectives of territorial cooperation, in line with EU structural funds, refer to the building of facilities for local regional and national institutions and to prepare them to manage future programs. Between these two many activities were achieved, especially when it comes to the issue of the status of minorities (Serbs in Croatia and Croats in Serbia), the issue of refugees and missing persons, and advancement of economic cooperation etc. (Group of authors 2011r). The conditions for the expansion of contractual basis of different types of cooperation have been created.

Priorities for cooperation with Romania are cross-border links in the economic development - to support local/regional socio-economic infrastructure, tourism development (strengthening the regional identity of the border area as a tourist destination), the development of small and medium-sized enterprises, research support, development and innovation in border regions. Measures for environmental protection are: problem solving and implementation of strategies in the field of waste management and waste water, as well as effective systems and approaches in an emergency. Social measures refer to: improving local authorities through the provision of public services to communities in the border region, improvement of educational, cultural and sports cooperation, social and cultural integration of border regions etc.

In addition to these opportunities for cross-border cooperation, it is also possible within the **Euro-region**, as well as voluntary associations of interest, formed at the regional and local levels, covering the border regions of neighboring states in order to foster inter-regional cooperation to enhance the economic, social and cultural needs and demands for protection of the environment. In the area of the Danube in Serbia, there are several Euro-regions (Todorovic M., et al. 2004).

The first Euroregion in Serbia - Euroregion "Danube-Kris-Mures-Tisa" is formed in 1997 and operates on the basis of a protocol for cooperation signed by nine of the Presidents, representatives of local authorities (eight municipal boards and one autonomous region) from Romania, Hungary and Serbia (Nagy I., et al. 2005). It includes Vojvodina in Serbia, two counties - Bacs-Kiskun and Csongrád in Hungary, and four counties - Arad, Timis, Arad and Caras-Severin in Romania. Euroregion "Danube-Kereš-Mures-Tisa" was established to stimulate local development and that would be an example for the cooperation to other areas of Southeastern Europe. That association treats Banat as a single region within three countries. An attempt is made by mutual cooperation to resolve problems in education, culture, science, sport and to enable cooperation that leads to the modern European integration. Certain differences between the three areas of Banat are not much of a problem rather than getting the benefits that the areas would gain by building a favorable environment for communication. (West of the Euroregion was established Euroregion "Danube-Drava-Sava", which includes two Hungarian counties, several counties and Croatian areas and parts of Bosnia and Herzegovina; since 2002 our community Apatin, Bač, Sombor and Subotica have the status of observer in the Euro-region).

The second defined Euroregion is "Middle Danube – Iron Gate" (Srednje Podunavlje - Đerdap). The protocol in 2002 signed by representatives of former Yugoslav Danube municipality of Smederevo to Negotin, District Vidin in Bulgaria and three districts from Romania - Dolz, Mehedinci and Caras-Severin, provides for the establishment of direct communication and cooperation between representatives of local authorities in border areas of the three neighboring countries, which connects the Danube, including cooperation in the broader Euro-region. Their goals are projects on the conservation of the environment in and around major European river that also includes economic, tourism and infrastructure development. Significant activities in cooperation, however, were completed by 2006.

Euroregion "Danube 21", is also referred to the beginning of 2002, when the mayor of Vidin in Bulgaria, Mayor of Kalafat (Romania) and the Mayor of Zajecar (Serbia) reached an agreement on establishing the European region in this corner of the Balkans, to strengthen these peripheral regions, the victims of poverty and isolation (Tosic B., et. al. 2005). The primary objective of Euroregion is to unite efforts to solve major problems facing this part of Eastern Europe in terms of which its members will have a much better chance to obtain support from the European Union and other relevant international associations for the implementation of various development programs.

Inter-regional and intraregional functional connections - situation and development prospects

The interregional cooperation includes the functional relationship of districts and local authorities in the area of the Danube with other areas of the Republic of Serbia. Intraregional connections include local mutual cooperation and collaboration of districts close to the river Danube in Serbia.

Very favorable geostrategic position of the Danube region in Serbia and the wider regional environment sets off many possibilities for different forms of functional cooperation, the valorization of resources in raising competitiveness in order to attract domestic and foreign capital and integrally develop the area further on the principles of sustainable development. The presence of the cities of Belgrade and Novi Sad on the Danube, and regional centers in the river or in its immediate environment (Smederevo, Sombor, Pančevo, Požarevac), as well as direct contact with the pan-European Corridor X provides this area a favorable development potential and access to other areas of Serbia.

From the point of connection with other regions of the Danube region in Serbia, the most important traffic routes are as follows:

- Corridor X - highway and railway line with its arms,
- Danube River with the largest international ports in Serbia: Apatin, Bogojevo, Bačka Palanka, Novi Sad, Belgrade, Pančevo, Smederevo and Prahovo.
- Motorways and I order roads in Vojvodina: Sombor-Subotica, Sombor-Vrbas-Bečej arms towards to Banat centers, Belgrade-Zrenjanin-Kikinda, Belgrade-Pančevo-Vršac, Novi Sad-Ruma-Sabac, et al.
- Motorways and Regional roads or I and II order roads in Central Serbia, "Ibar motorway", Belgrade-Kragujevac, Požarevac-Svilajnac, Požarevac-Bor, Požarevac-Majdanpek et al.

The main energy facilities of Serbia can be found in the Danube region, including significant amounts of mineral resources, especially lignite, and electricity is transported to other regions of Serbia. In addition, there are network infrastructure power facilities including high-pressure gas pipelines, part of oil pipelines and transmission lines for electricity transmission, which have broad regional significance. Construction of the product

pipeline through Serbia (Sombor - Novi Sad - Pančevo - Belgrade - Smederevo - Jagodina - Niš), this area is also associated with the direction toward Niš. The only two refineries in the Republic of Serbia are in above mentioned area, including storage facilities for oil and gas. Electrical energy is produced in thermal power plant Kostolac "A" and Kostolac "B" and hydropower "Đerdap I" and "Đerdap II". In addition to water resources, other types of renewable energy sources are used in small proportion.

For the development of settlements in the Danube region those functional relationships with surrounding areas and centers that enable the development of certain economic activities are of a particular importance. In this regard continual contacts with the environment are essential, primarily because of the export of raw materials and goods transport. Higher centers in the area of the Danube generate functional relationships with centers in the municipalities of surrounding counties, especially when it comes to education, health or employment. This primarily relates to Belgrade and Novi Sad, which are centers for the provision of services of the highest rank.

Economic cooperation is linked to a compatible branch industry, and to link agricultural and tourism potential with wider range of municipalities in neighboring districts. Redefining the port of Smederevo in relation to Belgrade and Pancevo port would be important with regard to their possible connection to the system with multi-modal node along with specialization of port and logistics services and functions. Travel links are mostly temporary or seasonal and are linked to the warmer half of the year. There are cultural heritages that have special significance for the region and its surroundings: City of Belgrade and Novi Sad with its landmarks, Bač Fortress, Viminacium, Smederevo Fortress, Golubac Fortress, Lepenski vir etc. The most important localities are: Đerdapska klisura, a special nature reserve of Upper Danube, Srebrno jezero and others. Particular measures of cooperation would contain solutions for integrated development of tourism (e.g., using the experiences of the project DATOURWAY), not only in the Danube region but also in order to connect the attractive natural and cultural sites through the definition of touristic tours that would include the Danube region and the surrounding districts.

Cooperation between municipalities and cities of the Danube region with the neighboring areas is in the areas of the Danube water pollution. As Serbia identified pollutants from Romanian mines, and Romania from the power plant from the Serbian side, it is proposed to undertake joint action in dealing with the protection of soil and air, not only in the field of transnational cooperation, but also in the field of interregional cooperation of Serbian districts (e.g. the Danube-Braničevo with South Banat district, etc.). There is a similar example in Vojvodina - nature reserve of Upper Danube in the west is bordered by a nature park "Kopački rit" in Croatia, and in the north with the National Park "Danube-Drava" in Hungary (Group of authors 2011b). Model of organization of natural resources system in three states within the project "Natural park of Europe on the Danube" includes connecting the municipalities of Sombor, Apatin, Osijek, the Beli Manastir, Mohács and Baja and formation of Euroregion "Upper Danube" (Stojic-Karanović E., 2007). In addition to the need for cross-border cooperation with neighboring two states to protect nature, interregional cooperation of local authorities in Serbia is necessary (e.g. city of Sombor and Apatin municipality).

The most intensive form of cooperation of the local territorial units in the area of the Danube is based on operating of energy systems, as well as functional relationships in the public sector - an area of administration and urban services. Spheres of interest in agriculture, tourism, environment, transport and other infrastructure systems take place with weaker intensity (e.g., common water supply, waste disposal, the existence of complementary services, and most actions are directed towards the activation of joint tourism linkages and joint action upon establishment of monitoring and observation of

environment). Protected natural and cultural resources should also be subject to the cooperation of local authorities, but in this domain significant level was not achieved.

Intraregional functional connections in settlements are largely depending on the hierarchy of settlements and centers and their catchment areas (Tošić B., Đorđević J. 2004). In this sense, the river flow, as well as corridors that follow it, is imposed as the border by the administrative territorial organization. For the purpose of integration process in the Serbian Danube basin area, there should be a spatial compatibility and full integration of all parts of a district and the functional area its center (Tošić B., et al. 2004; Živanović Z., et al. 2010). Corridors and river Danube, in most of the central Danube region or outside the border areas with Croatia and Romania, are expressed as a limit in the gravitational center operation. Interestingly, association of settlements at the local level on one side of the river will lead to integration with neighboring urban system and its administrative-territorial unit.

In addition to national measures concerning the implementation of joint, regional infrastructure (regional water supply system, drainage system and waste disposal), it is necessary to associate the local authorities in the implementation of collective action, both in the development of this segment and when it comes to economic development or protection of the area (Group of authors, 2011b).

Agricultural production should be developed with a common regional institutional support, investing in new technologies and marketing. The social aspect of cooperation would include joint regional activities referred to the care of the elderly, especially in rural areas. In addition to the two most important centers of the Danube region and Serbia, in accordance with polycentric development policy, other small and medium-sized cities should, in accordance with the principle of subsidiarity, strengthen their interregional relationships in the process of functional cooperation. Protecting the environment cannot be imagined without the joint activities outside the borders of any territorial level. It would include the protection of nature, which would refer not only to categorized natural resources, protection of cultural property, and any measures to prevent pollution of the environment.

A successful process of inner-functional linking of local/regional depends on management. In this sense, national support is needed in determination of institutional responsibilities at regional and local level as well as connecting with external partners in interregional and intraregional coordination.

Joint planning of wider territory of the Danube zone includes the diffusion of innovation and the establishment of a unified database in accordance with European standards (Group of authors, 2011a). Already adopted spatial plans or plans which are being prepared, and include parts of the upper, middle and lower Danube basin and adjacent areas also have a boost of interregional and intraregional cooperation in the process of their implementation (e.g., plans of areas with special purpose related to Corridor X, the Upper Danube, Smederevo industrial zone, NP Djerdap, the Danube waterway - corridor VII, Kostolac coal basin, and regional spatial plans, as well as numerous spatial plans for local authorities, etc.). Finally, education of citizens about the importance of cooperation, with increasing access, reducing distances and ease of separation of environment and promotion of alternative financing with participation of the diaspora and private entrepreneurs also contribute to the spatial integration processes in Danube development axis in national and wider environment.

Conclusion

Danube is the most active area of current integration process in Serbia which took place under the initiative of the European Union, by defining European instruments and

programs that support collaboration: 1) the states along the Danube River flow, 2) smaller, regional entities (counties, districts, etc.) and 3) local authorities directly related to the river.

The spatial integration of the Danube region takes place in several forms and at several territorial levels: at the transnational level of Southeastern Europe, cross-border cooperation with neighboring countries on regional and local level as well as interregional and intraregional cooperation with other parts of Serbia, and mutual cooperation of the territory belonging to the area of the Danube. Integration with the wider environment in order to achieve sustainable spatial development is achieved by defining, stimulating and harmonizing the modalities of international cooperation, as well as the application of the provisions of international strategic documents, which, as a rule, refer to the regional level.

Among the international projects related to the Danube area, the Danube strategy is crucial and aims to:

- Connecting of Danube region (improving mobility, encouraging sustainable energy, culture, tourism and contacts among citizens),
- Environment protection (establishment and maintenance of water quality, biodiversities, soil and air quality, etc.)
- Work on the prosperity of the Danube region (the development of research, education, support of competitiveness of enterprises, etc.)
- Strengthening the Danube region (strengthening of institutional facilities, security, and fight against organized crime).

Activities related to cross-border cooperation (with Hungary, Romania, Bulgaria and Croatia), supported also by European development programs, have priority in the field of water protection, protection of coastal areas and ecological protection of environment. Some of the program fields of cooperation with neighboring countries are: the intensification of cooperation between border cities on the formation of mutual information system on the area and the environment; joint use of facilities of public services and joint construction of utilities, and cooperation in implementation of actions in the prevention of risks from natural disasters in the border area, development of cooperation in employment, improvement of transport accessibility etc. Similar cooperation in the field of economy, infrastructure development and environmental protection can be achieved at the bilateral level, where, except districts, local authorities may be involved.

Interregional and intraregional cooperation of territorial units of the Danube area, by national borders, are carried out by virtue of its favorable transport-geographical position of Danube region in the Republic of Serbia. Functional interregional links are largely dependent of the hierarchy of settlements and their catchment areas. In this context, the position of Belgrade and Novi Sad is of great importance in linking the various activities, as well as other medium-sized cities in the Danube region. A successful process of intraregional connection of districts, cities and municipalities depends on the method of management, especially when it comes to competence at lower territorial levels.

Establishing a single database, the application of European legislation, education of citizens, improving the accessibility, the implementation of spatial plans, implementation of European development programs etc. also contribute to the spatial integration processes of the Danube in the wider environment.

References

See References on page 99.